

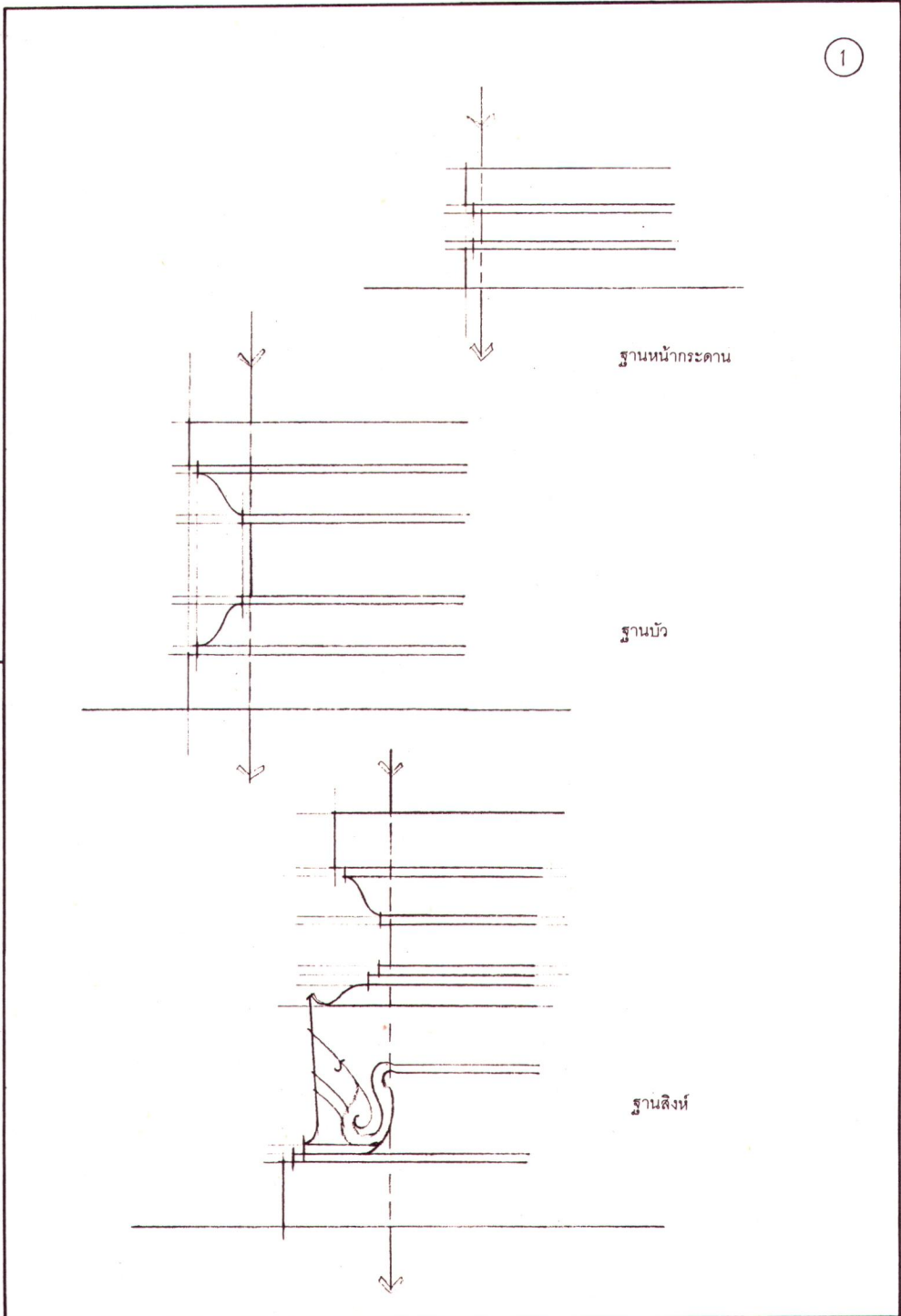
การสอนและงานสถาปัตยกรรมไทย ของพระพรหมพิจิตร

สนใจ นิมิตต์

ปรกิติธรรมดาแล้วบุคคลหนึ่งบุคคลใดจะเป็นครูที่ดีนั้นสามารถเป็นได้ และการที่จะเป็นช่างที่ดีนั้นก็ สามารถเป็นไปได้เหมือนกัน รวมทั้งสามารถเป็นเลิศใน แต่ละอย่างได้ด้วย แต่ทว่าบุคคลนั้น ๆ จะเป็นเลิศได้ ทั้งครูและช่างด้วยจะหาได้ยากมาก พระพรหมพิจิตร มิได้เป็นช่างหรือเป็นครูเพียงอย่างเดียวอย่างหนึ่ง แต่ท่าน เป็นทั้งครูและช่างรวมทั้งเป็นเลิศทั้งสองอย่างด้วย ซึ่ง หาได้ยากมากในระบวงครูช่างของไทย ครูบางท่าน เป็นครูที่ดีมีความสามารถในการสอนถ่ายทอดความรู้ให้ แก่ศิษย์ได้เป็นอย่างดี ทั้งที่ความรู้ความชำนาญในทาง ช่างน้อย ในทางกลับกันช่างบางท่านความรู้ความสา- มารถในทางช่างมีมาก ผ่านประสบการณ์มามากมาย ก็ยังไม่สามารถถ่ายทอดความรู้ให้ศิษย์ได้ใกล้เคียงกับ ความรู้ความชำนาญที่มีอยู่ ในการเป็นครูของพระ พรหมพิจิตร ลูกศิษย์มักเรียกท่านว่าอาจารย์พระพรหม นั้น ทราบกิตติศัพท์ความเป็นครูของอาจารย์จากลูกศิษย์ รุ่นเก่า ๆ ของท่าน ทั้งที่คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คณะสถาปัตยกรรมไทย (ปัจจุบันคือคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์) มหาวิทยาลัย ศิลปากร รวมทั้งข้าราชการที่เป็นช่างของกรมศิลปากร

ว่าท่านมีความตั้งใจ มีความมุ่งมั่นที่จะให้ลูกศิษย์ได้รับ ความรู้ความสามารถอย่างสูงส่ง พยายามถ่ายทอด ความรู้ต่าง ๆ ให้โดยมิได้ปิดบังหรือขັกเอาไว้เหมือนกับ ครูช่างท่านอื่น ๆ กิตติศัพท์นี้ทำให้อยากเรียนกับท่าน ก่อนที่จะได้เข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย เพราะอาจารย์ ที่สอนวิชาสถาปัตยกรรมไทยของโรงเรียนศิลปศึกษา เตรียมมหาวิทยาลัยศิลปากรนั้นก็เป็นที่ศิษย์ของท่านและ ทำงานร่วมกับท่านมา ในขณะที่สอนนั้นก็ได้กล่าวถึง ความเป็นครูของท่านอยู่ตลอดเวลา

ต่อมาเมื่อได้เข้าศึกษาในคณะสถาปัตยกรรมไทย ของมหาวิทยาลัยศิลปากรแล้ว ชั่วโมงของท่านนั้น พวกเราจะใจจดใจจ่อในการมาสอนของท่าน ขณะนั้น อายุของท่านมากแล้ว ห้องทำงานของท่านที่กรม- ศิลปากรก็ห่างจากห้องเรียน ท่านเดินไม่ค่อยไหว เดินช้า แม้กระนั้นท่านก็ไม่เคยเข้าสอนช้าเลย มีแต่ท่าน ต้องมานั่งคอย บางชั่วโมงท่านมาถึงก่อนเวลาด้วยซ้ำ เมื่อมาถึงท่านจะไม่ยอมพักให้เสียเวลา แม้ท่านจะ เหนื่อย พุดค่อย เสียงสั้นเครือ พวกเราจะต้องยั้งที่ นิ่งไปข้างหน้าชั้นกันจนหมด เพื่อจะได้จดจำคำสอน ของท่าน บางทีเราจะมีข้อสงสัย ท่านก็จะอธิบาย

รูปที่ 1 แนวริมนอกสุดของโครงสร้าง

แต่ด้วยสติปัญญาของเราตามท่านไม่ทัน ยังเข้าใจในสถาปัตยกรรมไทยไม่ลึกซึ้งพอ ทำให้ยังไม่เข้าใจต่อแท้ แต่ก็ไม่กล้าถามท่านซ้ำ สงสารท่าน ท่านพูดแต่ละประโยคลำบากมาก แสดงอาการเหนื่อยให้เราเห็นอยู่ทุกขณะ

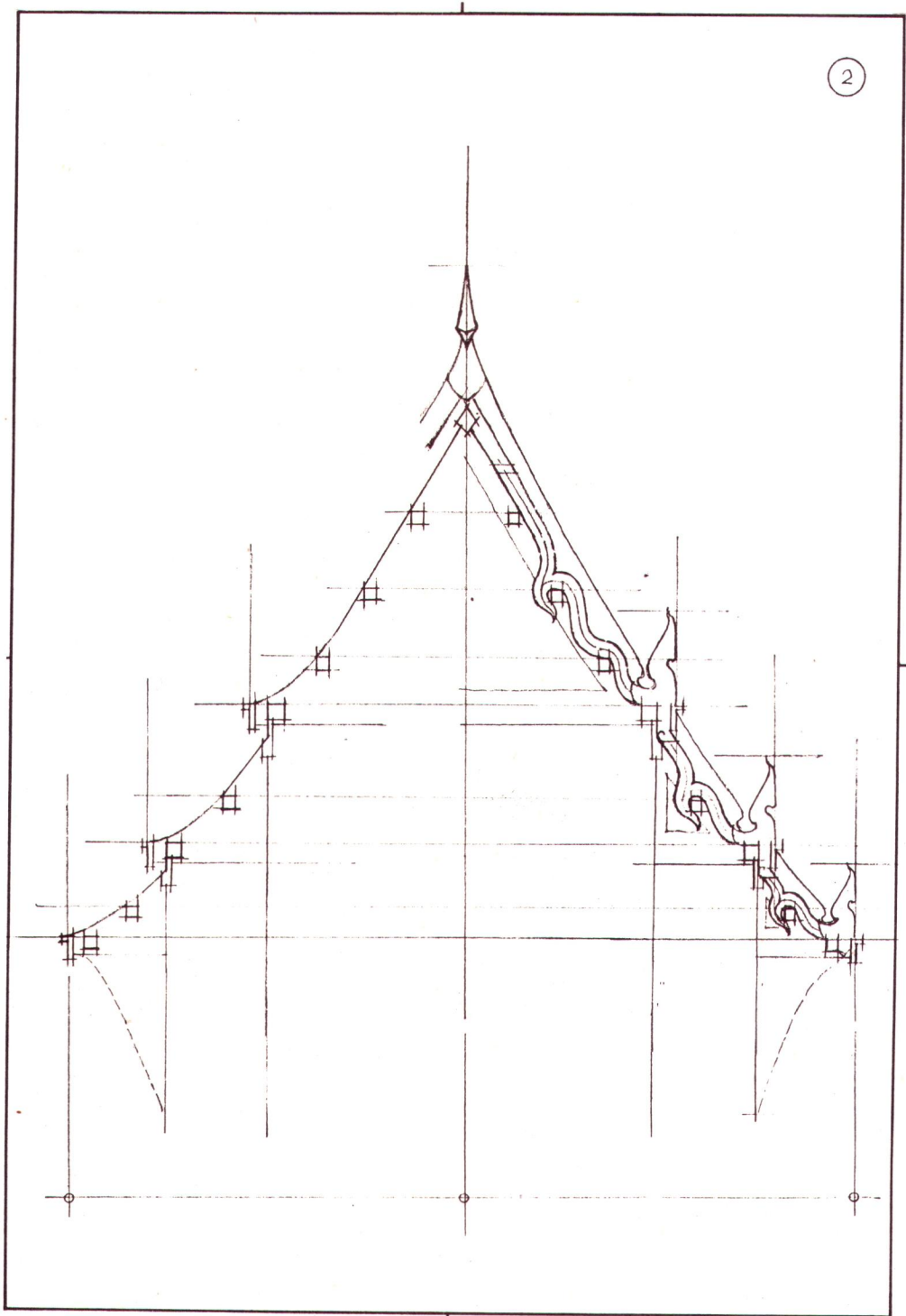
การสอนของท่านนั้นจะแทรกประสบการณ์ในการทำงาน การแก้ปัญหาพร้อมๆ กับการสอนทางวิชาการ ท่านจะเริ่มสอนถึงชื่อส่วนสัดขององค์ประกอบต่าง ๆ ของอาคารทางสถาปัตยกรรมไทยตั้งแต่ขนาดเล็กจนถึงขนาดใหญ่ เช่น ศาลาโถง ศาลาราย ศาลาดิน ศาลาลอย ศาลาการเปรียญ เจดีย์ ปรางค์ ตลอดถึงโบสถ์ วิหาร เริ่มแรกก็จะกล่าวถึงฐานแบบต่าง ๆ ที่ใช้รองรับอาคารว่ามีฐานกี่ชนิด ฐานชนิดไหนควรใช้กับอาคารชนิดใด ฐานอะไรควรใช้ก่อนใช้หลัง หรืออยู่บนอยู่ล่าง เช่น เริ่มจากฐานเสริม ฐานเขียน ฐานหน้ากระดาน ฐานบัว ฐานสิงห์ องค์ประกอบของฐานแต่ละอย่างมีอะไรบ้าง สัดส่วนเป็นอย่างไร รวมทั้งแทรกถึงโครงสร้างด้วย ท่านจะเน้นอยู่ตลอดเวลาทั้งความเป็นจริง ความเป็นไปได้ ความถูกต้องของโครงสร้าง ทั้งยังรวมไปถึงความสวยงามด้วย ดังตัวอย่าง ฐานทุก ๆ ชนิด ตั้งแต่ฐานเขียน ฐานหน้ากระดาน ฐานบัว ฐานสิงห์นั้น แต่ละฐานจะมีลักษณะที่ยื่นออกและเว้าเข้า เสาหรือตัวอาคารที่ตั้งอยู่บนฐานนั้น ๆ จะเลยออกจากส่วนที่เว้าเข้ามากที่ฐานไม่ได้ ฐานทุกชนิดจะมีแนวของท้องไม่อยู่ส่วนในที่สุด และแนวของท้องไม้นี้ก็คือแนวที่เสาหรือตัวอาคารจะต้องไม่ยื่นล้ำออกไปเป็นหลักของโครงสร้างที่เสาจะต้องผ่านลงไปยังพื้นดินเพื่อเป็นคลองรากหรือฐานรากรับตัวอาคารต่อไป

ในการขึ้นรูปด้านของหลังคาไม่ว่าจะเป็นศาลาขนาดเล็กหรือโบสถ์ขนาดใหญ่ ถ้าหลังคานั้นมีลักษณะลดหลั่นกันหลายระดับในแต่ละระดับจะต่อเชื่อมกัน ท่านพยายามชี้เน้นถึงความถูกต้อง การให้คะแนนผ่านหรือ

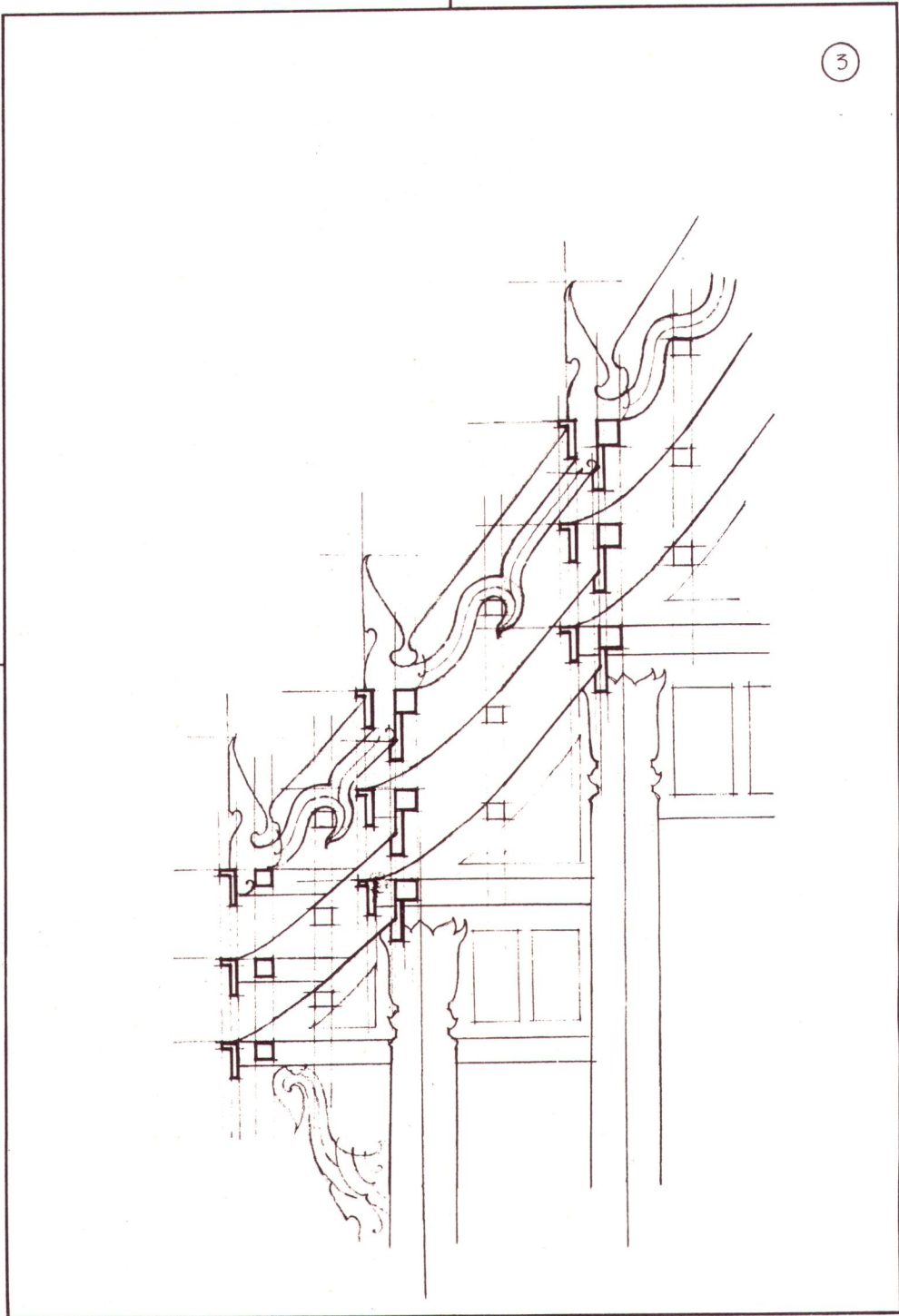
ตกก็ตรงจุดนี้ ท่านจะกำชับว่าในการขึ้นรูปด้านของหลังคานั้นอย่าขึ้นรูปด้านก่อน แต่จะต้องขึ้นรูปด้านจากโครงสร้าง ไม่ว่าอาคารนั้นจะมีหลังคากี่ชั้น กี่ชั้นก็แล้วแต่ จะต้องเขียนโครงสร้างคือแนวของแป แนวของกลอนรวมถึงแนวของกระเบื้อง การต่อของหลังคาแต่ละระดับ ความสูงของหลังคาแต่ละชั้นให้ถูกต้องตามวิธีการก่อสร้างที่สามารถก่อสร้างได้ นักศึกษาไม่สามารถแย้งท่านได้เลย เพราะเมื่อขึ้นโครงสร้างของหลังคาได้แล้ว การตกแต่งการใส่องค์ประกอบให้เป็นรูปด้านที่สมบูรณ์ ความวิจิตรสวยงาม ความสง่าในเชิงสถาปัตยกรรมไทยจะบังเกิดขึ้นเองอย่างมหัศจรรย์ ผิดกับการที่เราขึ้นรูปด้านก่อนให้สวยงามตามความพอใจแล้ว เมื่อเขียนโครงสร้างของหลังคา ก็จะเกิดปัญหาเส้นโครงสร้างแนวของกระเบื้องไม่ต่อเนื่อง การเชื่อมต่อของหลังคาแต่ละระดับต่อกันไม่ได้ ซึ่งจะต้องทำการแก้รูปด้านใหม่

การที่ท่านต้องเน้นโครงสร้างจุดนี้ก็คือ เส้นของแนวกระเบื้องหรือเส้นของแนวกลอนที่รองรับกระเบื้องแต่ละระดับของหลังคามีความลาดที่เป็นองศาไม่เท่ากัน ปลายของกลอนจะบิดให้อ่อนแล้ววางอยู่บนสะพานหนู เนื้อเชิงกลอน ระยะจากริมในของเชิงกลอนถึงแปหัวเสาจะต้องมีช่องว่างพอให้ดินมีจากหางหงส์หรือนาคเป็นอสอดลงได้จากด้านบน และช่องว่างนี้ต้องมีความกว้างพอที่จะให้รอยหรือลำยองของหลังคาต่บล่างสอดเข้าได้พอดี การพอดีนี้ก็คือเส้นแนวกระเบื้องจะต้องอยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมตรงที่ต่อกับเชิงแป ช่องว่างนี้ถ้าแคบไปรอยหรือลำยองจะล้นขึ้นไปติดกับเชิงกลอนจะเป็นผลทำให้แนวของเส้นใบระกาสูงเกินมุมตัดของสะพานหนูกับผิวนอกเชิงกลอน รวมทั้งแนวกระเบื้องยังไม่สามารถสอดเข้าไปใต้เชิงกลอนได้ ตามหลักของ

การเขียนแบบสถาปัตยกรรมไทยไม่ว่าเป็นงานชนิดใดส่งอาจารย์พระพรหมพิจิตรนั้น ถ้าท่านตรวจ

รูปที่ 2 การขึ้นโครงสร้าง แนวกระเบื้อง

รูปที่ 3 แนวกระเบื้อง รวย ลายอง ที่ซ้อนกัน

แบบท่านจะตรวจความถูกต้องตามที่กล่าวมาทั้งที่ฐานของอาคาร การต่อของโครงสร้างที่หลังคาก่อนอื่น ถ้าตรวจแล้วผิดไม่ถูกต้อง เป็นไปไม่ได้ตามหลักเกณฑ์ ท่านจะให้แก้ไขใหม่ หรือให้ตกทันที โดยมีต้องตรวจสอบส่วนอื่น ๆ อีก

วิธีการสอนของท่านทำให้ศิษย์ทุกคนได้รับความรู้ทัดเทียมกัน แต่เรื่องฝีมือเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่จะเท่าเทียมกันทุกคนไม่ได้ ท่านสอนจนศิษย์ทุกคนเขียนแบบได้ด้วยตนเอง เพราะท่านในงานทำบนกระดาดขาปอนด์ขาวไม่ให้ใช้กระดาษไขเป็นอันขาด ในสมัยที่ท่านสอนนั้น การเขียนแบบด้วยโต๊ะไขยังไม่มีการใช้ ลูกศิษย์ผู้หนึ่งผู้ใดใช้เนื่องจากทุกคนต้องการความรู้ ต้องการเขียนแบบเป็นมิใช่เป็นการศึกษาเพื่อต้องการคะแนนเท่านั้น การลอกแบบหรือที่เรียกกันว่าก๊อปปี้จึงไม่เกิด การเขียนแบบบนกระดาดขาปอนด์ขาวนั้นคงทราบว่ายาก ยิ่งเขียนแบบสถาปัตยกรรมไทยเมื่อเขียนแล้วลบหลาย ๆ ครั้งกระดาษจะเปื่อยเป็นขุย เมื่อต้องการเปลี่ยนกระดาษ ก็ต้องเริ่มขึ้นทรงกันใหม่เนื่องจากไม่สามารถวางทาบหรือลอกใหม่ได้ ดังนั้นงานภาคปฏิบัติแต่ละชิ้นที่อาจารย์พระพรหมพิจิตรให้ จึงมิใช่เขียนเพียงครั้งสองครั้ง การที่เขียนมากทำให้เกิดความชำนาญ สายตาแม่นยำ ความรักความผูกพันในสถาปัตยกรรมไทยจึงซึมซาบเข้าไปในความรู้อีก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าศิษย์ ที่ได้ผ่านการเรียนกับท่านมาทุกคนจะไม่ทอดทิ้งงานทางสถาปัตยกรรมไทยเลย ถ้ามีโอกาสได้ทำงานก็จะแสดงฝีมือแสดงความสามารถอย่างเต็มที่

การเรียนเขียนแบบสถาปัตยกรรมไทยนั้น จะผิดกับการเขียนแบบสถาปัตยกรรมโดยทั่วไป การเขียนแบบสถาปัตยกรรมไทยนั้นจะต้องขึ้นรูปทรงของหลังคาก่อนแทนที่จะต้องเริ่มต้นจากผังพื้นเหมือนกับเขียนแบบสถาปัตยกรรมแบบอื่น แต่ในการขึ้นทรงของหลังคานั้น อาจารย์จะกำชับเสมอว่า ในสมองของเราจะต้องคิดว่า

กำลังคิดหรือกำลังออกแบบอาคารชนิดใด ลักษณะของอาคาร ประโยชน์ใช้สอยเป็นอย่างไร ขนาด สัดส่วนของอาคารเป็นเท่าใด เมื่อสมองคิดอยู่ตลอดเวลาทรงของหลังคาก็จะออกมาสอดคล้องกับงานสถาปัตยกรรมไทยที่ต้องการ เมื่อตรวจสอบความถูกต้องของหลังคา เช่น การซ้อน การต่อของดาด และทรวดทรงรวมทั้งความสวยงามแล้วว่าใช้ได้ จึงจะเริ่มเขียนตัวอาคารต่อไป แต่ถ้าพบว่าผิดมีความเป็นไปได้ จะต้องแก้ไขทันทีก่อนการเขียนตัวอาคาร ถ้าปล่อยไปการเขียนแบบนั้นจะสูญเปล่าทันที เพราะอาจารย์จะให้ตกตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว

ในการเขียนตัวอาคารนั้นเมื่อได้ตัวอาคารแล้วยังไม่ควรเขียนฐาน ท่านให้ใช้วิธีขยายขึ้นขยายลงในเรื่องความสูงของอาคารกับฐานของอาคาร ทั้งนี้เนื่องจากหลังคาของอาคารทางสถาปัตยกรรมไทยนั้นมีความสูงมาก หลายชั้น มากดาด ระยะเวลาข้างของหลังคาจากสันหลังคาจนถึงเชิงกลอนของหลังคา ดาดล่างสุดจึงมีความสูงมากดังกล่าว ถ้าเขียนรูปด้านให้ความสูงของอาคารจากเชิงกลอนดาดล่างสุดถึงพื้นของฐานอาคารมีน้อย ก็จะทำให้ทรงของอาคารเตี้ย มีความหนักบนหรือที่ช่างโบราณเรียก *หัวโต* การขยายขึ้นขยายลงจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ในการขึ้นทรงของอาคาร

นอกจากนี้ในการขึ้นรูปด้านของด้านหน้าจั่วหรือด้านสกัดได้สัดส่วนความพอดีและสวยงาม ยิ่งนับไม่ได้ว่างานเขียนแบบนั้นได้ทรวดทรงที่สมบูรณ์ เพราะเมื่อมาเขียนรูปด้านข้าง คือด้านที่เห็นความกว้างของผืนหลังคา เราอาจต้องกลับไปเขียนรูปด้านหน้าอีกก็ได้ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า หลังคาอาคารทางสถาปัตยกรรมไทยนั้นมีความสูงมาก เมื่อมองดูด้านข้างผืนของหลังคาที่ต่อกันหลาย ๆ ดาด ทำให้ผืนของหลังคามีความกว้างและสูงมาก รูปตั้งด้านหน้าที่ดูว่าทรงดีและเหมาะสมแล้วนั้น เมื่อดูทางด้านข้าง หลังคาอาจดูหนักไป สัด-

ส่วนของตัวอาคารจะเตี้ย ทั้งนี้เนื่องจากการข่มของผืนหลังคาต้องเพิ่มความสูงของตัวอาคารอีก พร้อมทั้งปรับรูปด้านหน้าใหม่ด้วย

การที่ต้องปรับรูปด้านหลายหนโดยการเขียนแบบบนกระดาษปอนด์ขาว ทำให้ศิษย์ของอาจารย์พระพรหมพิจิตรแต่ละคนมีความชำนาญ สายตาแม่นยำ งานสถาปัตยกรรมไทย และเคารพเทิดทูนในตัวของอาจารย์พระพรหมพิจิตรอย่างสูงสุด เพราะความเคารพรักเทิดทูนนี้ทำให้การเรียนการสอนวิชาสถาปัตยกรรมไทยและวิชาที่เกี่ยวข้องในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งคณบดี หรือในช่วงที่ท่านพ้นหน้าที่ไปแล้วแต่ท่านยังทำการสอนอยู่นั้นมีความรุ่งเรือง ก้าวหน้า มีผลงานแสดงมากมาย แม้ในระยะต่อมาจะมีการเรียนการสอนสถาปัตยกรรมไทยตามปกติ แต่ผลงาน ผลการเรียนก็ยังเทียบกับสมัยที่ท่านสอนไม่ได้ เรื่องนี้คงเกิดจากความรักความเทิดทูนในตัวอาจารย์ที่นักศึกษาที่มีต่อท่านอย่างท่วมท้นนั่นเอง

ในจำนวนผลงานของอาจารย์พระพรหมพิจิตร นอกจากหนังสือพุทธศิลป์สถาปัตยกรรม ภาคต้น ซึ่งมีอยู่เล่มเดียวแล้ว ท่านอาจารย์ยังได้สร้างสรรค์ผลงานทางสถาปัตยกรรมไทยไว้มากมาย ทั้งที่เป็นอาคารเฉพาะกิจและอาคารถาวร ในระยะเวลาที่อาจารย์พระพรหมพิจิตรได้สร้างสรรค์และออกแบบงานสถาปัตยกรรมนั้น งานคอนกรีตได้เข้ามามีบทบาทต่อสถาปัตยกรรมในประเทศไทยมากแล้ว ดังนั้น ท่านจึงได้นำเอาคอนกรีตเข้ามาใช้ในงานสถาปัตยกรรมไทยที่ท่านออกแบบ เรื่องของวัสดุที่นำมาใช้ในการก่อสร้างย่อมมีขีดจำกัดในเรื่องคุณสมบัติของแต่ละชนิด เช่น ไม้ เหล็ก คอนกรีต ในแต่ละอย่างก็มีขีดจำกัดในตัวของมันเอง ดังเช่น ไม้ไม่สามารถสลักเสลาให้มีรูปร่างหรือลวดลายได้อย่างวิจิตรสวยงาม แต่ก็ด้อยในความคงทนถาวร ส่วนคอนกรีตนั้นมีความคงทน แต่ไม่สามารถทำให้

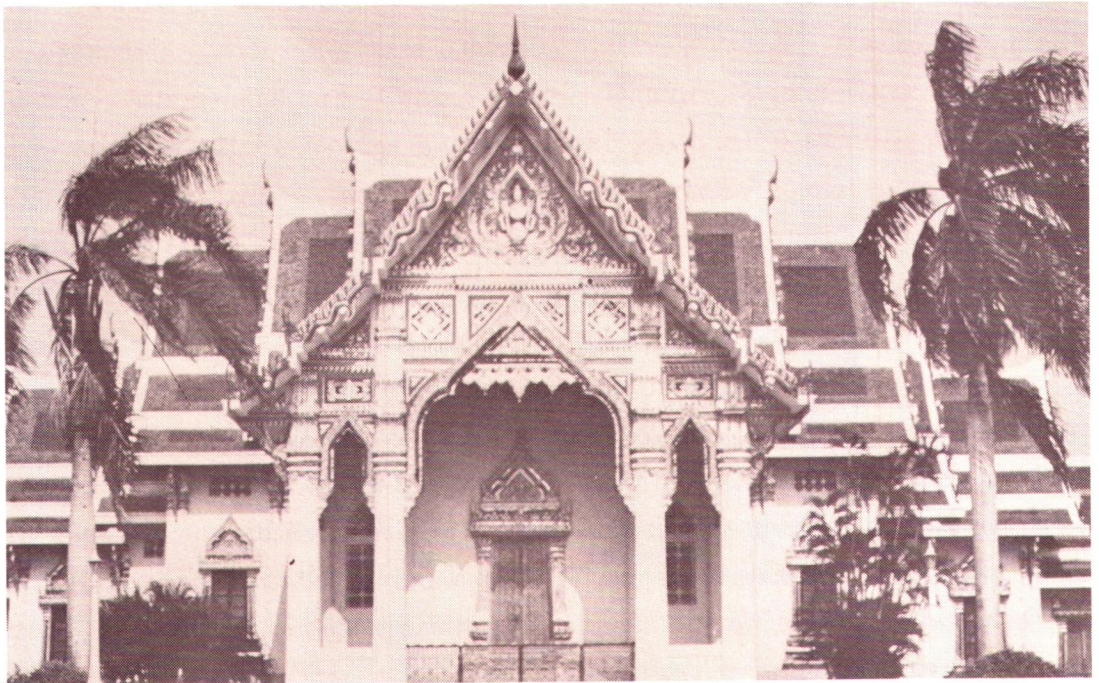
มีความวิจิตรสวยงามในทำนองเดียวกับไม้ได้ ดังนั้นงานสถาปัตยกรรมไทยของอาจารย์พระพรหมพิจิตรที่เปลี่ยนจากไม้เป็นการใช้คอนกรีตนั้น เป็นการใช้คอนกรีตโดยตรงไปตรงมา ไม่ได้ใช้คอนกรีตในลักษณะของไม้ หรือเอาไม้ใช้ผสมกับคอนกรีต นับได้ว่าท่านเป็นบุคคลแรกที่นำเอาคอนกรีตมาใช้ในงานสถาปัตยกรรมไทยได้เป็นอย่างดี อาคารที่ท่านออกแบบนั้นเมื่อมองดูแล้วไม่ได้ขาดตกบกพร่องในความเป็นสถาปัตยกรรมไทยทั้ง ๆ ที่เป็นคอนกรีต แม้ความเคยชินที่ปฏิบัติกันมาว่า สถาปัตยกรรมไทยนั้นต้องเป็นไม้ทั้งหลังหรือตัวอาคารเป็นแบบก่ออิฐถือปูน แต่องค์ประกอบต่าง ๆ เป็นไม้ โครงสร้างสำคัญ ๆ ก็พยายามทำให้ดูเป็นไม้

อาคารสถาปัตยกรรมไทยของอาจารย์พระพรหมพิจิตรที่นับว่าเป็นชิ้นเอก เช่น วัดพระศรีมหาธาตุ บางเขน กรุงเทพมหานคร นั้น เป็นการแสดงออกถึงสถาปัตยกรรมไทยที่เป็นคอนกรีต รูปร่างทรวดทรง องค์ประกอบ ลวดลายต่าง ๆ จะผิดแผกไปจากพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตร ซึ่งออกแบบโดย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ อาจารย์ของอาจารย์พระพรหมพิจิตรเอง มีการกล่าวกันว่าพระอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ สวยงามสู้พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรไม่ได้ นั่นพระอุโบสถทั้งสองหลังมีวิธีการออกแบบ วิธีการก่อสร้างต่างกัน รวมทั้งระยะเวลาที่ใช้ในการออกแบบใช้ในการก่อสร้างก็แตกต่างกัน ในเรื่องฝีมือแล้ว ต้องยอมรับในฝีมือพระหัตถ์ของ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ว่าเป็นเลิศ แต่เมื่ออาจารย์พระพรหมพิจิตรได้รับคำสั่งให้ออกแบบด้วยเวลาอันกระชั้นชิด ด้วยความรีบเร่งในการใช้พระอุโบสถประการหนึ่งกับการที่นำเอาคอนกรีตเข้ามาใช้ในการออกแบบทั้งหมดอีกประการหนึ่ง พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรนั้นองค์ประกอบต่าง ๆ ตั้งแต่ช่อฟ้า ใบระกา หางหงส์ที่รวมเรียกว่า เครื่องล้าของเป็นไม้ทั้งหมด รวมทั้งลายหน้าบัน

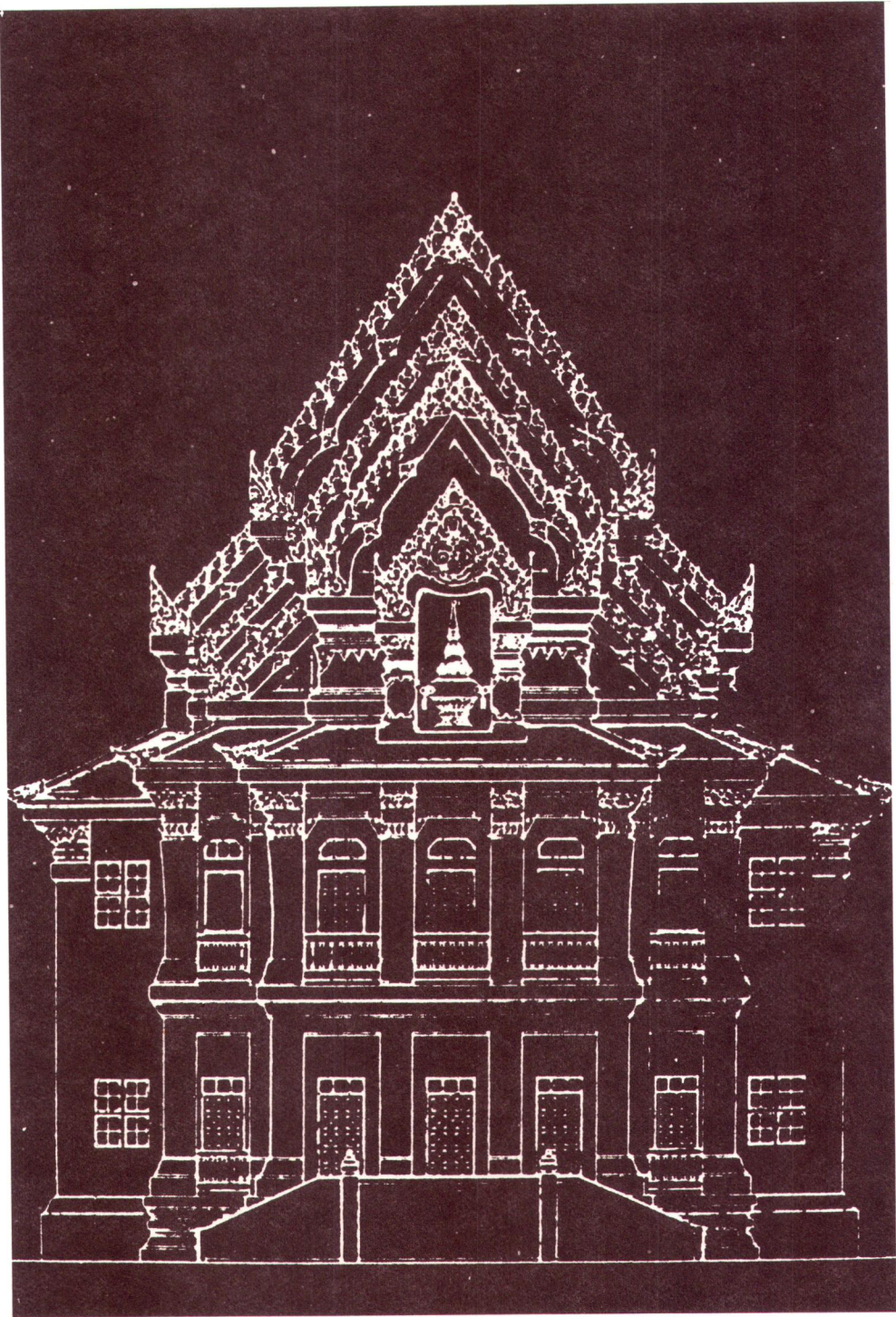
แผงแร บัวหัวเสา คันทวยก็เป็นไม้ ทำให้ออกแบบได้บางเบา อ่อนช้อย ผิวของเสา ผนังก็ทำด้วยหินอ่อน องค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นก็ใช้วิธีปิดทองอย่างเดียว โดยมีได้ปิดกระຈก ทำให้ดูว่ามีคุณค่า เมื่อมองดูโดยรวม ๆ แล้ว พระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรจะมีความบางเบา อ่อนช้อย สง่างาม แต่เมื่อพิจารณาพระอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุ จะดูว่าขาดความอ่อนช้อย เนื่องจากเป็นคอนกรีตทั้งหลัง ขีดจำกัดของคอนกรีตมีน้อยในเรื่องความอ่อนช้อย เครื่องลายองค์จึงดูเหมือนขาดความสง่า ซ่อฟ้า ไบระกา หางหงส์จะดูสั้นเตี้ย ลวดลายหน้าบัน อุดปีกนก อุดเต้าจะมีความละเอียดน้อยกว่า แต่ทั้งนี้ก็ต้องยอมรับว่า พระอุโบสถหลังนี้เป็นอาคารสถาปัตยกรรมไทยที่สร้างด้วยคอนกรีตที่งามและสมบูรณ์ นอกจากพระอุโบสถวัดพระศรีมหาธาตุแล้ว อาคารที่ท่านอาจารย์พระพรหมพิจิตรได้ออกแบบ

สถาปัตยกรรมไทยด้วยคอนกรีตได้สมบูรณ์และสวยงามอันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปคือ อาคาร หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก่อนที่จะถูกต่อเติมและแก้ไข กับอาคารประตูประบรมหาราชวังด้านทิศตะวันออกตรงข้ามกับกระทรวงกลาโหม ชื่อประตูลวิสติโสภกา ซึ่งนับว่าเป็นการนำเอาคอนกรีตมาใช้กับสถาปัตยกรรมไทยได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด โดยเฉพาะประตูลวิสติโสภกาเป็นการประยุกต์เครื่องยอดทรงปราสาท ให้มีลักษณะเป็นคอนกรีตติดกับประตูอื่น ๆ ที่ทำประตูคอนกรีตให้มีลักษณะเป็นเครื่องยอดไม้

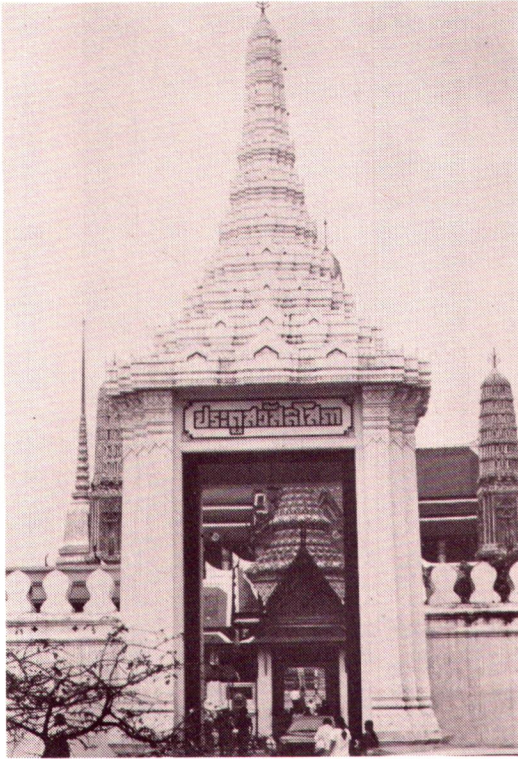
ประตูลวิสติโสภกา นี้ชี้ให้เห็นว่าท่านอาจารย์พระพรหมพิจิตรทำงานสถาปัตยกรรมที่มีได้เลียนแบบหรือยึดถือรูปแบบเดิมเสียทีเดียว ท่านพยายามคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือประยุกต์แบบองค์ประกอบลวดลายให้เหมาะสมกับสมัยปัจจุบัน และยิ่งเหมาะสมกับวัสดุ

รูปที่ 4 ด้านหน้าพระอุโบสถ วัดพระศรีมหาธาตุ

รูปที่ 5 หอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 6 ประตูละออสิลสิท

โครงสร้างในสมัยปัจจุบันอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ท่านได้รับให้เป็นผู้ปรับปรุงแก้ไข ซ่อมแซมองค์มณฑปพระพุทธรบาท ที่วัดพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี เฉพาะหลังคาหรือเครื่องยอดนั้น รูปทรง องค์ประกอบ และลวดลายเป็นเครื่องไม้ทั้งหมด ทรวดทรงของเครื่องลำยองที่ประดับอยู่ที่ซุ้มบันแถลง ซุ้มรังไก่อ หรือนาคบั๊กที่ปลายสันตะเฒ่าเหนือเชิงกลอนของหลังคาแต่ละชั้น รูปร่างทรวดทรงมีลักษณะที่ทำด้วยไม้ อ่อนช้อย บอบบาง มีรายละเอียดตามประเพณีที่ครบถ้วน ตามคุณสมบัติของไม้เท่าที่จะทำได้

ในการออกแบบซุ้มประตูละออสิลสิทนั้น โดยหลักหรือประเพณีโดยทั่วไปแล้ว ผู้ออกแบบจะต้องออกแบบให้สอดคล้อง ทำนองเดียวกับแบบประตูของเดิมที่

อยู่ข้างเคียง ซุ้มประตูยอดปราสาทของเดิมนั้น ถึงแม้ว่าจะเป็นแบบก่ออิฐถือปูน แต่รูปร่างองค์ประกอบต่าง ๆ มีลักษณะเป็นไม้ ด้วยคุณสมบัติของปูนจึงทำให้ทรวดทรงไม่เหมือนไม้ ท่านอาจารย์พระพรหมพิจิตรเป็นผู้ที่เข้าใจในเรื่องคุณสมบัติของวัสดุต่าง ๆ เป็นอย่างดี ท่านทราบว่าไม่สามารถทำคุณสมบัติของปูนให้เหมือนไม้ได้ ท่านจึงออกแบบซุ้มประตู เครื่องยอดทรงปราสาทให้มีลักษณะของคอนกรีต โดยประยุกต์องค์ประกอบต่าง ๆ ให้อยู่ในลักษณะและคุณสมบัติที่คอนกรีตสามารถทำได้ โดยไม่ทำลายลักษณะรูปทรงขององค์ประกอบนั้น ฉะนั้น เราจะเห็นว่าเมื่อมองดูซุ้มประตูละออสิลสิทแล้วจะไม่ขัดตา และกลมกลืนกับซุ้มประตูอื่น ๆ นับได้ว่าซุ้มประตูนี้เป็นงานชิ้นเอกของอาจารย์พระพรหมพิจิตรทีเดียว

เรื่องของงานที่ศิษย์นับถืออาจารย์ของช่างไทยในการศึกษาเล่าเรียน ศิษย์จะเคารพนับถือทั้งตัวผู้เป็นอาจารย์และเคารพนับถือผลงานของอาจารย์ด้วย ช่างที่เป็นศิษย์จะไม่ลบหลู่หรือทำงานให้ห่างหรือแตกต่างจากผลงานของอาจารย์มากนัก ทำให้ดูว่าช่างไทยนั้นไม่มีการค้นคว้าหรือสร้างสรรค์ผลงานใหม่ ๆ ออกมา ถ้าได้ศึกษาผลงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์แล้ว มาดูและศึกษาผลงานของอาจารย์พระพรหมพิจิตรจะไม่ทิ้งห่างจากงานของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ซึ่งเป็นครูของท่านเลย เราเห็นงานของอาจารย์พระพรหมพิจิตร เราจะนึกและมองเห็นผีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ไปในขณะเดียวกัน เพราะงานนั้นจะมีท่วงท่า ทรวดทรงหรือสิ่งตกแต่งเล็ก ๆ น้อยที่ยังส่อเค้าและร่องรอยผีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์อยู่ทุกชิ้น

ผลงานบางชิ้นเราอาจไม่ทราบหรือรู้ประวัติเลยว่าเป็นผลงานของอาจารย์พระพรหมพิจิตร แรกพบอาจไม่แน่ใจเสียทีเดียว ต่อเมื่อใช้เวลาพิจารณาดูเพิ่มอีกเล็กน้อยเราจะยืนยันได้ทันที เพราะว่างานนั้นสืบทอด

การเป็นศิษย์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร ในขณะเดียวกันเราจะไม่
หลงคิดว่างานชิ้นนั้นเป็นผลงานฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร
การนับถือระหว่างศิษย์กับครูจะแสดงออกแม้งานนั้นจะ
แตกต่างกัน

การที่อาจารย์พระพรหมพิจิตรทำงานแล้วเรามอง

ออกว่าเป็นงานของท่าน และงานนั้นยังแสดงถึงการ
เชื่อมโยงไปถึงงานฝีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา
นริศรานุวัดติวงศ์ด้วยนั้น นั่นมิใช่เป็นการเลียนแบบ แต่
เป็นการเคารพนับถือยกย่องระหว่างศิษย์กับอาจารย์
ในทางช่างของช่างไทยนั่นเอง

